

„Bajban van a világ”, sajnálkozik
Skultéti. „Mókás fickókkal repültünk,
Azt meg kell hagyni”, kontráz Mátrai.
A zöldfolyosón túl támad a sajtó.
Kamerák kis ligete, vad vakuk.
Átvágni rajtuk gyorsan. „*Warmly welcome.*”
Egy népegészségügyi szóvivő
Nyilatkozik. „Az amerikai
Húsipar minapi korlátozása
Érint-e minket?” Teljes hangzavar.
Leshelyéről berobban egy riporter:
„Külgügyminiszter úr...” „Mi nem beszéltünk
Meg mára semmilyen találkozót.
Hagyjon békén.” És vágatnak tovább,
A sofőrhez. „Szagot fogott a sajtó.
A vadvírust a gépünk hozta Pestre,
S megszimatolták valahogy?” „Lehet.”
„Jöttünk a fertőzést széthordani”,
Kurjant Mátrai diadalmasan.
„Mi élvezzük, ha utazik a gondunk,
S azt is, hogy átruházható a gond.”
Skultéti nézi. „Ragados a példa?
Tréfálozunk, mi, tréfálozgatunk?!Egyébként ugye jól van, Mátrai?”

Szvoren Edina

PERTU

A párkányra szerelt tüskesoron csússzon meg a fény. Szemből süssön a nap, az egyházi tenispályák felől, hogy amikor az ablakon kinéz, ne lássa jól a hőmérőt. Legyenek kilátást akadályozó étolajfoltok azon az ablaküvegen. Nyissa ki az ablakot. Óvatlanul tenyereljen bele a galambok ellen fölszerelt tüskékbe. Mondja félhangosan, mint a régóta magányos emberek, hogy *tizenegy fok*. Ha fűszeres tavaszi illatok tódulnak a konyhába szilveszter délutánján, fölbátorodott énekesmadarak adjanak ahhoz hasonló hangot, mint amelyet egyes zsebszámológépek. Hóvirágra emlékeztető növények üssék föl a fejüket a kilencemeletes ház előtti szánkódomb fűszigetein. Ne vegye észre. Legyenek olyanok ezek a már bimbózva is hervatag növények, mint amelyekre gyereklábak tapostak. S amikor az ablakot becsukja, érezze meg, hogy nemcsak a felázott föld szaglik odakint, hanem a szemetesvödör is idebent. Fölnyithatja a tetőt, belenézhet a kukába, majd kiveheti a szemeteszákot, pedig félig sincs tele. Szaglik a citromhéj, a hamu, a makrélakonzerv, s ez így együtt legyen ordenáré.

Töröljön port, mossa föl az előszobát, vasalja ki a vendégágyneműt. Takarítson fordított sorrendben, gyakorlatlanul és undorodva. Jusson eszébe, hogy a konyhaablakon nem lehet kilátni az olajfoltoktól, essen neki a foltoknak jobb híján körömkefével. Sosem használt bútorviasszal kenje át a férjtől itt maradt ebédlőasztalt, elfehéredő ujjbeggyel nyomogassa vissza a lötyögő asztallábak kilazult csavarjait. Higgye azt, hogy nincs csavarhúzó a háztartásban. Hútsön be egy tüveg alkoholmentes sört Apukának, de felejtse el beáztatni a lencsét. Mikor mindennel elkészült, üljön le áruházi szórólapot olvasgatni. Viszolyogjon attól a szótól, hogy gyomorideg. Ha az élelmiszereket és ünnepi italokat átlapozta, s meglátja a bútorkínálatot, ugorjon föl, majd siettében botoljon meg a saját papucsában. Az utolsó pillanatban dobáljon pulóvereket és fehéreneműket a gyerekszoba heverőjére, mintha az üresen álló ágyat szennyestartónak használná, a szobát pedig gardróbnak. Igyekezzen úgy elrendezni a ruhahalmokat, hogy a katicabogaras piros párna csücske épp csak kilátsszon.

Anyukáék legyenek mindig mindenhova pontosan érkező emberek, keltsenek szinte lelkiismeret-furdalást a pontosságukkal. Úgy csöngessenek egyetlen rövidet, mint akik percek óta várják, hogy a lányuk beeressze őket. A füleden ülsz, mondhatnák akkor. *Csókolom, Anyuka, csókolom, Apuka*. Kapjuk föl a fejünket. Apuka egyik kezében legyen egy műbőr füles, tyúklábmintás szatyor, a vállán cipzáros sporttáska. Anyuka érkezzen üres kézzel, s szőrtelenített karján csak egy prémszegélyes nagykabát lógjon. Anyuka legyen barna, mint aki nyáron a verandán, télen a csábi postahivatal melletti szoláriumban sütteti magát (Csáb lehessen Čebovce, ezres lélekszámmal, tizenöt kilométerre a határ mögött), Apuka viszont legyen sápadt és sárga, mint egy májbeteg. Pedig bőrfarkasa van. Anyuka legyen a szigorúbb, az aggályosabb s az, aki érzékeny a szagokra. Apukát emésze kivizsgálatlan betegség, legyen egy féltve őrzött faragott kirándulóbotja, s hajnalonta arccal a Kamenný vrch felé fordulva jógázzon, még mielőtt az orvosok rájőnnének, mitől remeg a keze. Apuka Kőhegyet mondjon, Anyuka Kamenný vrch-t.

Megint eltelt egy év, sóhajtsák köszönés helyett. S ha a puszkilodáson átestek, a lányuknak hátrálnia kelljen egészen az ebédlőig, mert a lakótelepi előszobák olyan keskenyek, hogy az előszobafal előtti szűkületen még egy babakocsi sem fér el anélkül, hogy a kerekéből kiálló csavar föl ne szaggatná a tapétát. Anyuka nevetőráncai izzadjanak, legyezesse magát az áruházi reklámújsággal. Legyen örökké légszomja, ne szeressen zokniban aludni. Tépje le magáról a sálát a legkeményebb fagyban is. *Oroszlánszag van*, kiáltson fel szokás szerint, mikor prémszegélyes kabátját már fölakasztotta. Rontson a konyhaablakhoz, mint aki otthon van, túsarkú cipője kopogjon a járólapon. Legyen szebb lábikrája, mint a lányának, s a rossz szagok meg a szebb lábikra ébresszen érthetetlen hevességű büntudatot a lányában. Anyuka felejtse magát néhány percre a szilveszteri tavaszszagban, hallgassa a számológép-csipogást, amíg Apuka lassú mozdulatokkal kipakol. Anyuka tenyereljen bele a galambok ellen fölszerelt tuskékba. A tyúklábmintás szatyorban lévő italokat – pezsgőt és Tokajskát – Apuka rakja mind a hűtőbe, vegye észre a még nem egészen hideg alkoholmentes sört, töltsön a jégkockazacskóba hideg vizet, tegye a mélyhűtőbe, s nézze lenyűgözve, ahogy a mélyhűtő sziszegve szívja magára a gumiredős ajtót. Legyenek mondatok, amelyek korlátlan számban ismételhetők. *Apuka olyan, mint egy gyerek*.

Aztán üljék körül a bútorviasztól fénylő ebédlőasztalt, ahol régebbi szilvesztereken még öten ültek. Húzzanak lábukra félretaposott csábi papucsot. Mikor a vonatút viszontagságait töviről hegyire megbeszélték, hallgassanak el, mintha mélynek hitt lapos tányérból fogyna el hirtelen az étel. A válást akkor se hozzák szóba, mikor már percek óta némán merednek maguk elé. Legfeljebb az csússzon ki a szájukon, hogy *annak idején*. Ne beszéljenek a gyerek hétvégi látogatásairól, az üres heverőről, a ruhák alá temetett

katicabogaras párnáról, pedig igencsak furdalja Anyukáék oldalát a kíváncsiság. Mit kell ahhoz tennie egy anyának, hogy a gyereke az apát válassza. Ebből persze látsszon csupán annyi, hogy Anyuka tenyérrel stuccolgatja a kontyát, Apuka pedig jobb keze körmeivel piszkálhatja a bal keze körmét.

Szűrődjenek be labdapattogás hangjai a fedett egyházi teniszpálya felől. Az előző éjjel fölázott domb szaga nyomja el a bútortviasz illatát, a nyitott télikabátban hintázó gyerekek lármája és az olajozatlan alkatrészek nyikorgása Apuka körmének pattogását. Anyuka üssön finoman Apuka kezére. Apuka álljon föl, és vegye ki a sört a hűtőből. *Apádnak fáj a feje*, mondhatja Anyuka csönd ellen. A lányuk keressen gyógyszert a kamraszekrényben. Üljön vissza az asztalhoz. Rakja Apuka elé a fájdalomcsillapítót. Apuka helyezze a nyelvére a gyógyszert. Emelje szájához a sörösüveget, kortyoljon épp csak néhányat, mielőtt Anyuka visszarántaná a palackot. *Hozz apádnak egy poharat*. A lánya kelletlenül, grimaszolva tegye le Apuka elé a poharat. *Elviselhetetlen a felesége, Apuka*, mondhassa Apukának. Anyuka cukrot szopogasson. Nézzen oldalról a lánya arcába, ahelyett, hogy bármit mondana. Ha fogához koccan a cukor, jussanak Apukáék eszébe komolyzenei matinékre járó csipkekesztyűs úrinők. Anyuka legyen ellenszenves, vegye körül erős illatfelhő, francia nevű lengyel parfüm huszonnégy órán túl sem illanó szaga. Anyuka selyemcukorra enyésszen el a nyelve alatt.

Anyuka csapjon az asztalra, álljon fel, mondja azt, hogy *nakéremszépen*. Legyen elege a hallgatásból. Pakolja ki a csábi konyhakertből hozott zöldségeket. Répát, karalábét, zellert, hagymát. Míg vegyszert sosem látott terményeit méltatja, keressen a lánya fiókjaiban zöldségpucolásra alkalmas kést. Legyen rendetlenség azokban a fiókokban. Maradjon a kezében az egyik fiók fogantyúja, legyen minden kés csorba, legyen a lánya háztartása rendetlen, a tisztaság látszólagos. Lásson Anyuka összefüggést a lány rendhez való viszonya és a válása között. Apuka fogjon egy újságot, hajtogassa szét, terítse a férjtől maradt asztalra. Tűrje föl az ingujját. A lánya szeresse ezt a mozdulatot, nézze gyengéden Apukát. Emlékezzen: amikor Apuka karján hangya mászott. Kezddjenek fitatalságukról és lányuk gyermekkoráról csevegve zöldséget tisztítani, hulljon hagymahéj a földre. Legyen egy családi nyelv, amihez Anyuka mindőjüknel erősebben ragaszkodik. Képződjön boldogság az emlékezés által. Legyenek ugyanakkor szavak, amelyektől – most már – a hideg futkos a lányuk hátán. Emlékezzen, mit mondott neki Anyuka, amikor maszturbálás közben rányitott. Anyuka tartozzon azok közé, akik agresszívvé válnak, ha zavarba hozzák őket.

Derüljön ki most, hogy a lencse nincs beáztatva. Anyuka csapja le a kést az asztalra, öntsön forró vizet egy műanyag edénybe, keresse meg a lencsét, öntse azt is a tálba. Lásson szoros összefüggést a lánya konyhai ügyetlensége és a válása között. Képzeld azt, hogy a lánya nemtörődöm anya. Lőjön bakot. Anyuka kezdjen szlovákul beszélni, ha ideges. Hallgasson el úgy, hogy mindenki észrevegye: elhallgatott. Apuka próbálja azzal oldani a feszültséget, hogy jogagyakorlatot ajánl a lányának feledékenység ellen. Föl is állhat, hogy bemutassa. Lépjön a hagymahéjra. Ne legyen mindegy, hogy fejkörzés közben mikor vesz lélegzetet, s hogy a légszomjas állapot a tüdőben, az agyban avagy a gyomorban jön létre. Mondja azt: érted?, és a lánya bólintson. Egyszer csak kezdjen Apuka orra vérezni a jogagyakorlattól. Legyen Anyuka félszlovák, s keltsen mind Apukában, mind a lányukban szorongást annak a tudata, hogy Anyuka is volt gyerek. Anyuka ugorjon Apukához, és dugdosson zsebkendőt az orrlukába. Apuka tűrje. Apuka olyan legyen, mint egy gyerek.

Sötétedjen rájuk hirtelen. Ne vegyék észre, hogy jó ideje félhomályban ülnek. A párkányra szerelt alumíniumtűskéken simítson végig a teniszpályák előtt elsuhanó autók reflektora. Ha lehet, ne mondjunk olyat, hogy elsuhanó. Odakint kezdjen megdermed-

ni és összezsugorodni mindaz, ami a tavaszi napsütésben előzőleg föllazult, fölolvadt, szétterült. Galamb keressen fogást a tüskéken, s zuhanjon fél métert, amikor egyensúlyát veszti. Az állatok vonatkoznak az emberekre, legyen a csúnyaságuk emberi. Petárdázó fiatalok vegyék birtokukba a szánkódomb aljába épített faháncsos játszóteret: másszanak az európai szabvány szerint készült kicsinyített várba, bakancsban trappoljanak föl-le a csúszdán, a hinta láncát tekerjék a hintatartó bak keresztrúdjára. Az első petárdarobbanástól ránduljon össze Anyuka gyomra. A másodiktól és a harmadiktól féljen, de ne legyen jobb félni, mint megijedni. Rontson Anyuka az ablakhoz (a szép lábikrák veszítsék formájukat papucsban), szidalmazza szlovákul és magyarul a suhancokat. Apuka nézzen a lányára, keresse arcában a felesége vonásait. Ne találja.

Anyuka rakja föl a lencsét főni. Nézzen az órára. Nézzenek mindannyian az ebédlő falán lógó órára. Közeledjen az éjfél, a telefonok ideje. Aki szorongásra hajlamos, szorongjon. Apuka rángassa ki orrlukából az átvért zsebkendőcafátokat. A felső szomszéd bőgesse föl a kedvenc zenéjét, tartson főpróbát csillagszóró-dobálásból. Legyen fájdalmas a mások boldogsága, sőt, a jókedv legyen összetéveszthető a boldogsággal. Anyuka vegye elő a tokajjska Lipovinát, nyitassa ki Apukával. A lányok hozzon talpas poharakat, és forgassa a szemét, amikor azt látja, hogy Anyuka a szeme elé emelve ellenőrzi a poharak tisztaságát. *Eltelt egy év*, mondhassa Anyuka. Apukának ne töltsenek. Számolják ki közösen, ahogyan talált pénzt vagy a menstruáció kimaradásának napjait, mióta nem iszik Apuka. (Legyenek meglepő képzettársításaink.) Legyen annak már vagy kilenc éve, hogy Apuka letette az italt. Essen ez egybe azokkal az időkkel, mikor a lányok Magyarországra teleptül, s ettől Apukának legyen büntudata. Apuka bontasson föl egy újabb palack alkoholmentes sört. Koccintsanak a Lipovinával. Emlékezzenek a vejükre, amikor még szakállat hordott, s amikor még Apuka és Anyuka is dohányzott. Emlékezzenek az unokájukra, aki a vejüket választotta, mert a lányok rendetlen, rosszul főz, s nem tud úrrá lenni az indulatain. Anyuka vegye észre a hagyma földbe taposott héját. Hajoljon le érte, dobja ki. Emlékezzenek a katicabogaras kispárnára a lányok ruhahalmi alatt. Csillanjon fény a párkányra szerelt tüskéken, mint egy nyálás fogsoron.

Anyuka csapjon az asztalra, s mondja azt megint, hogy *nakéremszépen*. Kapcsolja be a rádiót, hogy a himnuszról le ne maradjanak, s kezdjen politizálni. Legyen róla tudomása, hogy a lánya jobboldali szavazó. Apuka lássa előre a vita kimenetelét. Igyekezzen csitítani Anyukát, Anyuka söpörje le a combjáról Apuka nyugalmi állapotban is remegő kezét, és beszéljen tovább, szidja mind féktelenebbül a rasszistákat, a gárdistákat, a revisionistákat. Felsorolások elemei közül esetleg legyen szabad elhagyni a vesszőt. A feltűnik lévő lakásban földrengészerű robajok jelezzék, hogy a hangulat a tetőfokára hágott, férfiak kurjongassanak fisztulahangon, Anyuka töltsön magának még egy pohár Lipovinát, és hergelje magát kiabálásig, nyakán váljanak láthatóvá az inak, nevetóráncai gyöngyözzenek rosszul fölszívódott arckrém, a konyhaablak előtt égő csillagszórók zuhanjanak a mélybe, a rádiókabaréban torokhangok röhögjenek közönségesen. Anyuka tépje föl a konyhaablakot, mint aki menten megfullad, lélegezzen mélyeket. Legyenek színpadiasak a mozdulatai. Apuka hunyja le a szemét, és ügyelve a helyes sorrendre, töltsen meg levegővel a légszomjas üregeket. A lányok üljön némán, és ne legyen senki, aki majd utólag megmondja, milyen érvekkel kellett volna megvédenie az igazát. Ne legyen különbség vélemény és személy között, s ha az egyiket sérülés éri, a másik semmisüljön meg. Apuka orra ezúttal ne vérezzen a jógalégzéstől, csak a keze remegjen megállíthatatlanul: tegye az ölébe, a hóna alá, a térdére, a lánya vállára, vagy kulcsolja egyszerűen a hideg sőrösüvegre. Anyuka higgadjon le, ha tud. Gondoljon a Kamenný vrch-re.

Álljanak föl, mikor a himnuszt meghallják. Odafönt szüneteljen a rajcsúrozás, csen-

desedjen el a ház. Anyukát a konyhában érje a himnusz, Apukát és a lányukat az ebédlőben. Kezden sípolni a kukta. Fogják poharukat a kezükbe, és keressenek egy semleges tárgyat, amin az tekintetük megállapodhat, ám éppen semleges tárgyából legyen hiány. Részben gombostűk, részben eltávolított rajzszegek kráterei vételessé magukat észre a lambéria zárószegélyén. Sípoljon a kukta, terjengjen füstölt hús szaga. Emlékezzenek: mikor az unokájuk röhögőgörcsöt kapott a himnusz alatt. Maradjon eldöntetlen, hogy a lányuk végül fölpofozta-e, vagy csak az ujjai hagytak a karján nyomot. Vissítson a kukta. Legyen különbség sértő és fájdalmas között. Apuka szája sarkában mosoly bujkáljon, Anyukáéban gőg. A lányuk kapaszkodjon meg a széktámlában, amikor meglátja egy kioperálhatatlan rajzszeg alá csípődött gyerekrájzfoszlányon a színes zsírkrétanyomokat. Liluljon el a szája. A gyerek legyen gyermek, a himnusz Himnusz. Anyuka jelenléte legyen sértő, Apukáé fájdalmas. A zenekari utójáték utolsó ütemeit harsogja túl egy tűzijáték, petárdák durrogása, papírtrombiták tülkölése.

Anyuka kapcsolja ki a rádiót, amikor az államelnök hangját meghallja. Ne legyen már, úgymond, a nemzetnek hova hátrálnia. Anyuka pöckölje föl a kukta sípját egy villával, zárja el a gázlángot. Apuka vegyen elő pezsgőt, ígérje azt, amit minden évben: *nem lesz pukkanás*. Anyuka ne bízson senkiben, menjen Apuka idegeire az életörömét sosem érintő pesszimizmusával, számítson résnyire szűkített szemmel, hátrafesztett nyakkal a kiszabaduló dugó pukkanására. Sikerüljön Apukának hangtalanul kinyitnia a pezsgőt. A lányuk üljön magába roskadva a széken, kalapáljon a szíve, lüktessen a halántéka. Rettegjen attól, hogy a szilveszteri lármában nem fogja meghallani a telefoncsörgést. Ne vegye észre, hogy Apuka és Anyuka készül valamire, s hogy újabb poharakat keresnek a konyhaszekrényben. Anyuka kivételesen Apukának is engedélyezzen kétujjnyi pezsgőt. Apuka remegő kézzel adjon a felesége kezébe egy teletöltött poharat, fogja a másik kettőt, és vigye az ebédlőbe. Anyuka ünnepélyesen vonuljon Apuka mögött, s álljon meg, mint önmaga élő szobra a lánya előtt. Amit Anyuka mond, mindig legyen kevesebb, mint ahogyan mondja, s az egyik lábát tartsa egy kissé mindig a másik előtt. Még papucsban is. A közhely neve legyen rítus, a megszokásé meghittség – a vądlié lábikra. Várakozzon Anyuka nyelve hegyén, hogy *eltelt egy év*.

Éjfél után hat perccel szólaljon meg a telefon, s legyen ez afféle mélypont, ahol a magaslatookról elindított mondatok végül összezsorognak, majd egy víztükör nélküli sötét tóként megállnak. Ugorjon fel Anyukáék lánya úgy, hogy Apuka poharat tartó kezét a vállá meglökje, s a pezsgő Anyuka ruhájára lötytyenjen. Hordjon Anyuka hétköznapi is olyan ruhákat, amelyeket a lánya ünnepnapokon sem. Lányuk trappoljon a telefonhoz. Feledkezzen meg róla, miféle látszatot akart kelteni a gyerekágyra hányt ruhákkal, a katicás párna épp hogy csak kilátszó csücskével. Kapja föl a kagylót. Álljon a telefon a hálósobában, hogy Anyukának az ajtóhoz kelljen settenkednie, ha hallani akarja, mit beszél a lánya. Apuka kísérelje meg visszatartani Anyukát a karjánál fogva. Legyenek a nők testileg is erősebbek a férfiaknál, legyenek kiheverhetetlenül hatalmasok. Legyen a nő gyerek nélküli anya, az anya pedig hímivarszerv nélküli férfi. Említtessék, hogy az iskolai fogadóórákon Apuka jobbra hallgatott, s hogy Anyukának elméletei vannak a laissez-faire nevelésről, egyes József Attila-sorok értelméről, valamint a tüszentés hangereje és az orgazmus minősége közti összefüggésről. Legyen a nő olyan seb, ami a sérülést okozó tárggyal azonos. Anyuka tépje ki magát Apuka hangya járta kezéből, és simuljon a falhoz, az ajtókerethez.

A lányuk görnyedt testtartása pattanásig feszült figyelmet fejezzen ki. Boruljon színtre a kagylóra. Forduljon a fal felé, támassza homlokát a falnak. Semmi esetre se legyen a fal hideg, a homlok pedig forró. Szabadon maradt fülét a lányuk fogja be a kezével.

Fojtsa szinte vissza a lélegzetét, hogy minden egyes szót halljon. A telefon zsinórja csípdődjön a hóna alá. Markában izzadjon nyálkát a telefonkagyló, s a padlószőnyeget szegő poros kábelburok látványra később úgy ötljön az eszébe, mint ennek az első fia nélküli töltött szilveszternek a jelképe.

Legyen álomtias a hatéves fiú hangja. Beszéljen halkan, mint aki még nem ébredt föl egészen. Nyomja el ügyetlenül az ásítását. Legyen fájdalmas, hogy a fia viselkedni akar, tapintatos szeretne lenni, fegyelmezni magát. Keltsenek csalódást a tőmondatai, amelyekben úgy számol be az élményeiről, mintha egy gyermeklélektani könyvben már olvasott volna róluk. Legyen a fiú hangjában valami újféle kásáság, valami senkinek nem megmutatott szomorú vadság. Legyen hallható a flanelpizsamája susogása. Legyen hihető, hogy a telefonkagyló átérészi a szagokat: a mély álomból hirtelen ébredő ember órákon át csukva tartott szájának szagát, a fejbőr homlokra kúszó faggyúillatát. Tegyen túl minden eddig ismert fájdalomon, hogy fiát az apja tanítgatja a betűkre, nem ő. Derüljön ki három perc elteltével, hogy a vérségi kapcsolat nem elég a közös témához, s hogy nem volna miről beszélni, ha meggyőződése ellenére nem kérné a fia bocsánatát. S a fia ne oldozza föl, csak annyit mondjon, ha már nagyon szeretne visszafeküdni: *most már mindegy, anya*, mintha jobban tudná, micsoda anyagból van anyjában ez az agresszió, mint ő maga, s hogy igenis vannak helyzetek, amikor az embernek a fia ellen is meg kell védenie magát, különben – különben elenyészik, mint Anyuka szájában a cukor, s olyankor ütni is lehet, sőt jobb ütni, mint nem ütni, mint ahogy jobb kimondani, mint nem kimondani azokat a mondatokat, amelyek úgy jutnak az eszébe, mintha soha nem gondolt volna rájuk, holott éppen azért nem jutottak eszébe évekig, mert mindig is ezekre gondolt. Ezek a mondatok legyenek annak a víztükör nélküli tónak a legmélyebb pontjai. Végül mint aki előbb tanult meg színlelni, mint a dolgokat átélni, mondja újféle kásás hangján a fia, hogy *boldog új évet, anya*.

Készítse ujját a telefonra, s szakítsa meg a vonalat, még mielőtt volt férje a készülékhez érne. Menjen az ablakhoz, nézzen ki az utcára, fantáziáljon szokás szerint öngyilkosságról. Vegye észre a tenispálya körül ólálkodó gazdátlan kutyát, ahogy a nyakörvét maga után húzza, és lába időnként belegabalyodik a gazda keze számára kialakított hurrokba. A magasban szétrobbanó rakéták fénye mint túlhígított színes vízfesték folyjon végig minden egyes tuskén. Térjen vissza a szüleihez.

Anyuka settenkedjen az ebédlőbe. Nedvesítse meg a konyhai csapnál a pezsgőfoltos blúzt. Apuka ácsorogjon kezét tördelve. Sújja Anyuka fülébe, hogy *politikáról többet egy szót se*. Anyuka bólintson, ossza ki a pezsgőspoharakat. Ne kérdezzen a lányától semmit, s árulja el éppen ezzel, hogy hallgatózott. Álljanak körbe, mosolyogjanak egymásra. Legyen terhes a másakra nézni. Anyuka vegye észre, hogy Apuka már megint a kehelynél fogva tartja a poharat. Anyuka úgy vizsgáljon bizonyos mozdulatoktól, mint a korai dodekafónia a hangisméltéstől. Anyuka emelje magasba a poharát, s mondja azt föl-döntült boldogságot sugározva, hogy *šťastný nový rok*. Apuka ismétlje el, *boldog új évet*, és bökdösse könyökével Anyuka oldalát. Anyuka igyekezzen a hangerő önkéntelen emelésével palástolni zavarát. Köszörülgesse a torkát, kezdjen viszketni szép ívű lábszára, nyelve hegyével simítsa végig a felső ajkát, vagy csücsörítsen öntudatlanul, miközben a szavakat keresi. *Nos, kislányom* – fogjon végre hozzá, amikor látja, hogy a negyvenéves kislány figyelme elkalandozott. *Arra gondoltunk apáddal... legfőbb ideje, hogy összetegeződjünk*. Apuka buzgón bólogatva helyeseljen. Legfőbb ideje. Apuka közelítse poharát a lányához, Anyuka koccintson előbb a lányával, aztán Apukával. Csókolja a lányát homlokon, a férjét szájon. A lányuk mint egy bábu hagyja magát egyik ölelésből a másikba taszítani, s a szülei válla fölött se vegye le a szemét a lambériába nyomott gombostűkről meg

rajzszegekről. Hajtsa föl egy szuszra a pezsgőt, tegye az asztalra a poharat, s a konyhából hozzon egy kést. Húzza el az ebédlőasztalt. Feszítse a késpengét az egyik rajzszege alá, s próbálja kifordítani a fából. Aztán a többi, mind. Tolja vissza helyére az asztalt. Ne törődjön vele, hogy a lábak megint kilazultak. Dobja a szemébe a szegeket, a fia keze nyomát viselő rajzlapok foszlányait. Mint rohamok előtt, Apuka agyagsárga arcbőre sápadjon ki a járomcsont alatt. A párkányra szerelt túskezeson akadjon fönn egy fűzőld szilveszteri girland. Isten legyen halott, Apuka szájszaga érezhető. Nyíljon sárga rakéttapitypang a lakótelep egén. Lássuk magunk előtt a Modrý Kameň zöldjét, a táj többnyire nőiesnek nevezett hullámzását, legyen honvágyunk sosem látott falvakat rejtő völgykatlanok, a Kamenný vrch-re vezető földutak és a Španí laz előtt elterülő, szántóföldektől tarka síkság után.

VIRÁGVASÁRNAP

Ki gondolta volna, hogy a tatár arcú feleségek is eljönnek. Le sem cserélték a templomos ruhájukat, csak kiálltak a körmenetből, átgyalogoltak a sáros falun, s miután odabiccentettek a férjüknek, az út szélére álltak. Izmos szájukat összeharapták, mintha csak csomót kötöttek volna az arcukra, és a répaföldek felé fordultak. A férjek úgy emlékeztek, ez férfidolog. Ki a nadra hívta őket, morogták köszönés helyett.

Igaz, ők is véletlenül szereztek tudomást a dologról: beszéltek az inasok, óva intettek tőle a bagókomák, firtatták a karon ülők – kézháttal lett gyorsan a szájukra vágva. Ezt adta hírül a pap hallgatása és a vendel alá dugott papírka ábrája, az istállóba csapott béna nagypapa ezért kacsingatott, az apátnő jobbágylányok hajából font ostora ezért pattogott. Arról azonban senki sem tudott számot adni, hogy ki tette a bogarat a fülükbe.

Persze az óva intők érkeztek elsőként. Zavarukban a csizmájuk sarkát ütögették össze vagy a kezüket lehelgették, mint télen. Pedig tavasz volt, virágvasárnap. Az inasok szemlesütve ácsorogtak, a sekrestyés fülig vörösödve köszöngtetett az érkezőknek, az asszonyok férjüktől messze, magányosan várakoztak (furcsa volt őket munkátlanul látni: hogy nem görnyedtek valami teendő felett, hirtelenében föltűnt a vállak szélessége, a fenekek szívós izmossága s a hajfonatok hossza; nem csoda, ha szemük sarkából még a férjek is rácsodálkoztak feleségük ingerlő húsára). A sekrestyés a sókereskedőt röstellte, a cseléd a fattyút, fogatlanék a vénlányokat, éltebbek a fiatalokat, de hazamenni senkinek sem akaródzott. Mindnyájan szégyelltek olyan emberekkel mutatkozni, akik kaphatók erre a sokféleképp üldözött dologra, pedig tegnap még tisztában voltak vele, hogy nem az ember vet rossz fényt a tilalmasra, hanem a tilalmas az emberre. Csak legalább a gyerekek kimaradjanak belőle, gondolták remélhetőleg a nők, mert az már igazán a világvége lett volna, ha ők is megfélemeznek a gyerekekről.

Nincs két hete, hogy néhányan a legkisebbek közül sírva jöttek haza az iskolából. Az okítás éppen a tilalmas dologokról folyt. A rossz leheletű tanító folsorakoztatta maga előtt a gyerekeket, s állukat a markába fogva, hosszúra növesztett körme hegyével csippengette össze a nyelvüket. Ha sírtak, hosszabban, ha rúgkapáltak, fájdalmasabban. S jól tette, mert ahogy az atya mondja, rettenet nélkül nincs elrettentés. Az istenkáromlástól csak az tartózkodik, aki már tapasztalta a nyelvfogó gyötrelmeit, egyébként meg örüljenek

ezek a mai gyerekek, hogy a karóba húzás szemléltetése ma már éppúgy nincs divatban, mint maga a karóba húzás, így nem kell, mint nagyapáinknak, arccal az osztály felé, lábukat enyhén szétterpesztve a tanító combjára ülniük. A jó szülő, bármennyire nehezebbre esik is, megállja, hogy az iskolából bőgve hazatérő gyereke fejét az ölébe vonja. A jó szülő kifordított kézfeje bütykös oldalával csap a puha arcba, ha a gyereke arról érdeklődik, mi az a *ki ne mondd többször*. A jó szülő mégis neheztel kissé a tanítóra, amiért eltiltotta a gyerekeket: ha ugyanis nem hozza szóba, soha nem tudják meg, hogy létezik. Hiszen emberemlékezet óta nem játszották sem itt, sem a szomszédos falvakban; a felnőttek is éppen hogy sejtik, mi az, s leginkább csak a büntetés nagyságából következtethetnek a *ki ne mondd* mibenlétére: ha fogda jár érte, valami istenes vagy pinás dolog lehet.

Kötélidegzetű asszonyaink hiába remélték, ha remélték, hogy a fiatalok kimaradnak a dologból. Ránctalan tatár arcukon csak még jobban kifeszült a bőr, amikor a várakozók közt feltűnt a nádvágó tizenégy éves, facipős fia. Húsos, csiklóforma szájuk elfehéredett, amikor a kofa fejlett lánya a bőrcserző fia mellé somfordált. Bár tavaly nyáron azt beszélték, hogy a kofának ezt a mindössze tizenkét éves lányát rajtakapták, amint jobb kézzel a bal mellét simogatja, s közben azt ismétlgeti: kuc, kerekedjél, lapos, domborodjál, azért általános vélekedés volt, hogy az ilyesmihez: milyesmihez?, még túlságosan fiatal. Mégsem küldte haza senki. Ott ácsorgott az út irtás felőli oldalán, és az ünneplőcipője orrát nézegette – mert a barkás körmenetben ő is részt vett. Később olyanféle emberek csatlakoztak a csoporthoz – a falu megátalkodottjai vagy a falu feddhetetlenjei, sőt, az ostoros apátnő, parasztruhában –, hogy lassan már senki semmin nem csodálkozott. Legföljebb ha a pap jelent volna meg köztük, virágvasárnapi öltözetben.

De hála a magasságosnak, nem jött.

Sehogy sem tudtuk elképzelni, hogyan fog ez a várakozás véget érni. Tanácstalanul ácsorogtunk már vagy egy órája. Ki tölti meg a hólyagot bűnökkel. Kérdőn néztek egymásra, akik egymásra mertek nézni. Ki csempészi ki a faluból a hólyagot, anélkül, hogy illetéktelenek meglátnák. Ki mer majd elsőként a bendőbe rúgni. Mert elkezdni mindent nehéz: egyeses a nászéjszakára gondoltak, mások az első lopásra. Mindenki, még a legfiatalabb is tudta, hogy aki kézzel ér a bendőhöz, az nemhogy megszabadul a rontástól, de csak jobban megfertőződik vele. Volt, aki a betegségéből remélt gyógyulást, volt, aki a káros szenvedélyéből – volt viszont, aki csak a szenvedély látható jeleiből. A bőrcserző mazna fia a dadogásától akart szabadulni, a kofa koraérett lánya az anyányi vágyaitól. Szőrösék intézője a bűntől, fogatlanék dajkája csupán a bűntudattól.

Itt voltak mellesék, akik nyárlott borral kereskedtek, meg itt volt dinnyéséktől a félkarú nő. Utolsónak befutott a halász. A húshagyókeddi vénlánycsúfolásokból ugyan rendre kivonta magát, a szüleit pedig tegezte, egyébiránt azonban elképzelhetetlen volt, hogy olyan bűnei legyenek, mint a többieknek, akiket az atya szerint egyedül hagyott az úr, s akik az útszéli szent szemét kiszúrták, amiért engedte, hogy a vetést elverje a jég. A templombéli feszületről tavaly télen lefolyt a festék, a freskón az egyik latornak két bal lábat festett a mester, aki fizetségképp a falunagy szodómiában is járatos nővérevel hálhatott. De az úr megint nem küldte el értünk a megváltót, és megint nem bocsátott tűzvihart a falura, az atya pedig azt prédikálta a körmenet előtt, hogy olykor a büntetés hiánya a büntetés, s bűnös, aki a büntetésben bízik, bűnös, aki az ítéletre vár. De mi lehetett a halász bűne?

Hangokat hallottunk, távoli kiabálást. A folyó túloldalán fekvő falu irányából, a réven innen, embercsoport közeledett futva. Többen voltak, mint mi, mintegy harmincan-negyvenen, szürke porfelhő kísérté őket. Ahogy elhagyták az egyházi kaszáló kiszögellését, és ráfordultak a falunkba vezető útra, jól kivehetővé vált, hogy valami emberfejnél

nagyobb alaktalanságot rugdosnak maguk előtt. Ember dolga a büntetés, ha isten hallgat – mondta még az atya. Eleinte kétségkívül sokan elhitték, hogy emberfej gurul a lábak alatt, de ahogy közelebb ért a csoport, az alaktalanságnak előbb a színét, később a formáját is láthattuk, s bár mozdulni senki nem mozdult, egyesek kimondták, ha csak halkan is, amit magában már mindenki megállapított: a hólyag az.

Az embereink beszélni kezdtek egymással. Amikor megértettük az új helyzetet, összébb álltunk, a nők beletörődtek a fiatalok jelenlétébe, a férjek meglepedeztek a feleségekről: rájuk mosolyogtak. A hólyag az, ismételte a kofa lánya a bőrcserző dadogós fiának, aki, mióta a lány esete kitudódott, a kamrájában a kuc, kerekedjél, lapos, domborodjált próbálgatta, de az első szótagnál tovább sosem jutott. Kukukuku. A bőrcserző mazna fia izgatott bólogatással válaszolt, jobbnak látta nem megszólalni. Szőrösök intézője körbejárt, és meglapogatta a vállakat, buzdításokat súgott a fülekbe. A harci kedvűek alig tudták kivárni, míg a csoport ideér, összeszikkasztak a tekintetek, levegőbe lendültek az öklök. A szomszéd falubeliek iránti évtizedes gyűlölet végre elnyerte kiváltó okát. Ugyan sokak csőrét bökte, hogy odaát az embereknek két neve van (a keresztelón kapott meg egy család), hogy odaát ismerik a betűket, vagy hogy a gróf mindig közülük választ inast, szeretőt és lovászfíut, de mindez sosem szolgáltatott elegendő okot a háborúskodáshoz.

Úgy láttuk, hogy a szederjes színű, bűnöktől duzzadó hólyag, amit egy erős madzaggal kötöztek össze a szájánál, minden rúgás után más alakot vesz föl. Amikor a kötélverő rúg, asszonyi fenék formája lesz a bendőnek, amikor a grófi kertész, kulcslyuk, s amikor a révész általunk is ismert babája, csorba fülperec. A mi falunkban is voltak elszenvedői a révészi baba harapdálási kedvének, így mindenki tudta, mit jelent, ha valaki fognyomokat visel a füle porcogóján. S bár az atya nem győzte kiprédikálni azokat, akik, úgy mond, személyhez járnak – állítólag a szentírás sem helyesli az efféle gyakorlatot –, a falu néma közvéleménye nem a cemenét tekintette cemenének, hanem a jégcsapfeleséget, a pirulás gyerekkori szerelmet s az olyan nőt, aki megvonja magát a férfitől. Mivel egyesek attól tartottak, hogy a bendő, ha belerúgnak, majd az ő bűnük alakját is fölveszi, s épp akkor árulja el őket, amikor ők már a bűnűktől szabadulandók, ezek az egyesek köszönés nélkül sarkon fordultak, és sietve hazatértek, hogy az atyánál haladéktalanul bemártsák az ott maradottakat. A golyvás fivérek velünk maradtak, pedig nekik ez esetben volt mitől tartaniuk. Egyre türelmetlenebbek lettünk, lábfejünk a rúghatnéktől zsibbadt. Minél nagyobbat rúgsz, mondták a bagókomák, annál messzebb kerül tőled a bűnöd. Rúgd, de ne érintsd. Rúgd, de isten őrizz, hogy nálad hasadjon ki.

Már csak három-négyyszáz méter választott el minket az odaátiaktól. Ha a hólyag az árokba bucskázott vagy fönnakadt egy út menti pásztortáskabokron, az ifjak szolgálatkészen ugrottak a labda után, hogy visszarugdadják az idősebbek lába alá. Az utolsó métereken azzal tüzeltük részben magunkat, részben a másik tábornak, hogy teli torokból kiabáltuk: rúgjad az anyád szőrös valagát!, amire azonban a révész olyan erővel lendítette meg a lábát, hogy a bűnökkel zsúfolt bendő ötven métert repült, s éppen az egyik golyvás fivért találta homlokon. Egymásnak estünk. Golyvás megtántorodott, belezuhant a porba, réjja, ujjongtak az odaátiak. Jöttek ránk, lökdösődtek, mint alamizsnaosztáskor, lábukkal keresték a labdát, rúgtak minket bokán, sípcsonton, ahol értek, egyen meg titeket a nadra. Babababa. A bőrcserző fia egészen kipirult, de egy pillanatra sem vesztette szem elől a mellsimogató lányt, ott volt a nyomában, talán úgy gondolta, pipipipi, vigyáz rá. Voltak közöttünk, akik az utolsó időkben éppen a közeli szabadulás reményében merültek még mélyebbre a bűnükben, s mivel eközben nem ettek, nem ittak, nem aludtak, szinte a kezüket fölemelni sem volt erejük, nemhogy visszataszítsák mondjuk a szomszéd falu széles mellkasú kovácsát, akit, úgy hírlett, egyszer le talált taposni a gróf

lova, mégis életben maradt. A nádvágó fia volt egyetlen reménységünk, aki facipőjével nemcsak a bendőt tudta jó hatvan méterre visszalódítani a szomszéd falu felé, hanem, hajda, egyetlen jól irányzott rúgással percekre harcképtelenné tette akár ezt a széles mellű kovácsot is. Adj neki! A tiszta tekintetű halász mellé sodródtam, így szemtanúja voltam, amint a lila bendő pár pillanatra apácafőkötővé változik. Összenézni sem volt idő, rúgni kellett, a rakoncaszopó anyátokat. Melleséknak odaát is éltek rokonaik, mert pár évvel ezelőtt elűzték a faluból a hályogos szemű melles nagyapát, akinek tapintással volt szokása ellenőrizgetni a saját lánya nemét. Persze magát a lányt is elkergették, s a melles fivér most elsápadva ismerte föl nővérében a mostohaanyját. A paráználkodás némelyeket ványaszt, másokat, úgy látszik, erősít: melles nővér odaát úgy megerősödött, hogy amikor rúgása gyomorszájon találta az itteni fivért, az hanyatt vágódott a porban, és többé nem is mozdult. Kapd be a fafafa, egyre hátrébb szorítottak minket a szomszédok, már odalátszott a léckás legelő, ahol a kárlátó a menyasszonyt szokta ellenőrizni, s ahol legutóbb a fűszeres lány folttalan lepedője lógott. Dögölj meg a születésed napján, az odaátiak nem rúgtak akkorákat a disznóhólyagba, mint a mieink, de ügyesebben küldözték lábról lábra a bendőt, s néha azt se tudtuk, kihez gurult, csak a fejünket kapkodtuk egyik bűnösről a másikra, valaki jól érezhetően még össze is kakálta magát a gondolattól, hogy ezek a senkiháziak esetleg hazakergetnek minket. Akinek volt szeme a hólyag alakváltozásaira, elhűlhetett, hogy ebben a mi falunkban milyen sokan élnek a paráznaságnak: egymás láthatóvá vált bűneibe pirultunk bele, de ha valamelyikünk lábfejen a hólyag tehéntőggé változott, azért még képesek voltunk undort érezni egy emberi fütykösforma láttán. Azt kérdeztem magamtól: hogyan kerülök ide. Megszépültek az asszonyok, ahogy szépségükről megfélemedtek: lökdösődtek, ziháltak, könyököltek, nyáladztak. Orrukból könny folyt, szemükből takony, varkocsuk úgy csapkodott, mint az apátnő ostora, s miközben ádáz igyekezettel kajtatták a hólyagot, hánykódó mellük tenyérként tapsolt a hasukon. Igyekeztem minél többször a bendő közelébe kerülni, de vagy a falumbeli nők taszítottak hátra, szívd az apád erjedt fingját, vagy levegőt rúgtam a nagy igyekezettől, és annak a sekrestyésnek kellett a hónom alá nyúlnia, aki miatt évek óta nem gyónhattam. Nekem az apám halt meg.

Tudtuk, hogy a sekrestyésünk kihallgatja a gyónásokat, ezért volt, aki azzal vétkezett, hogy gyónni járt, mert akkor el nem követett bűnökről beszélhetett; volt, aki beszélt is, vétkezett is; volt, aki abban lelte örömét, hogy a sátáni képzeletű sekrestyés megszarolja, mert hát magától kinek jutna eszébe kegytárgyakat erősíteni a szemérme elé. Engem azonban mindig feszélyezett a sekrestyés ólálkodása, s inkább egyáltalán nem gyóntam. Nekem az apám halt meg, mert a halálát kívántam.

Már elhagytuk a legelőt, látszott a templomtorny, hallatszott a főtéren ickázó gyerekek nevetése – már nem reméltük, hogy büntelenek: beszélni nem tudnak –, amikor a disznóhólyag az odaáti kovács egy rúgásától alig észrevehetően felhasadt, úgyhogy csak aki kilátott valamelyest az indulatából, vehette észre, hogy a szelelő levegő furcsa ívet ad a magasra rúgott labdának, s hogy mire visszahull a lábunkhoz, addigra lapos a hólyag, akár a tatár arcú feleségek melle. Szőrösék intézője viszont nem hallott, nem látott, mert ez már az ő utcájuk volt, ez már az ő házuk (tornácukon a messzimama épp babot fejtett), s ezért izgalmában, hajja, meg mert vérzett a szemöldöke, elkerülte a figyelmét, hogy az a repedés a hólyagon egyre hosszabb és szélesebb, ömlik ki rajta két falu bűne, ömlik ki rajta azoknak a gonoszsága, akik voltak olyan szerencsések, és bele tudtak rúgni a disznóhólyagba. Szőrösék intézője óvatlan volt, s ahelyett, hogy hátrább lépett volna, akkorát billentett a hólyagba, hogy majdnem felborult a lendülettől. Ciciciterázson beleiden a halál, övé volt az utolsó rúgás, és a virágvasárnapi ki ne mondd anélkül

ért véget, hogy a bűnbendőt akár csak a lábujjam hegyével érinthettem volna. Meghalt az apám, mert a halálát kívántam, a ló fosson nyakon.

Egyszerre hátrahőköltünk, mintha az ördög jelent volna meg. Minden kéz keresztet hányt, minden giga hörgött, mint a leszúrt grófi disznó. A lila, nyákos hólyag először teljes hosszában szétfeslett, aztán egy illetlen hang kíséretében ernyedten kifordult, ahogy ajkak fordulnak ki az önkívületben, s a két falu legnagyobb paráznáit is zavarba hozta a förtelmes bűdösség, amit a hólyag az utolsó benn rekedt bűnökkel együtt kibocsátott. Szőrösék intézője, föl nem hagyva a keresztvetéssel, befogta az orrát, szívéhez kapott (fogatlanék dajkája szerint a rossz oldalon, ahol nem volt neki szíve), majd összeesett. Nem volt kétséges, hogy meghalt.

Aki tehetette, hazasántikált, és megette a rántáslevesét. Nem könnyebb: jobb lett az élet, mondták a második messzely után.

Dinnyések félkarú cselédje az árokparton végezte, a sókereskedőnek minden haja kihullott, és azt beszéltek, hogy mellesék bűnben fogant gyerekének a fenekén nő az arca. Az apátnőt holtan, lemeztelenített felsőtesttel találták meg a folyóparti révház mögött, condrajából kibuggyanó mellét kóbor macskák szívogatták. A fityulánál is fehérebb mell világított, a tiszta tekintetű halász hallgatott. Fogatlanék dajkájának lepcsés lett a bőre, nyilván, mert kézzel ért a hólyaghoz.

Darab ideig úgy festett, hogy a falunk jó útra tér, vagy legalábbis emberhez méltó bűnei lesznek. A férfiak kevesebbet jártak a révész babájához, iskolásaink gyöngybetűkkel írtak, a jegyző bevezette a családnév használatát. A tanító ritkábban mutatta, mit ne, hogyan ne. Jobb szülők lettünk, nem fájta a szívünk, ha a kölykeinket vertük. Nekem az apám halt meg. Talán a sekrestyés se bánta, hogy alig van mit gyónnunk (a hallgatózásról persze aligha szokott le). Virágvasárnap után néhány héttel azonban beszélni kezdték, hogy a kofa korarérett lánya bimbóbetegséget kapott, és a falubeliek máris attól féltek, hogy minden kezdődik előlről. Mondják, a lányt alkonyatkor rajtakapták a községi csűrben. A palánknak dőlve tűrte, hogy a habogós a mellét simogassa. Jézusnak gyékény ágya, kő párnája. Ez a csöcsöcsöcsöcsfájósok orvossága.

Primo Levi

A SZOLGA

Székács Vera fordítása

A gettóban a tudás és a bölcsesség olcsó erények. Olyan elterjedtek, hogy a suszter is és a hordár is dicsekedhetne velük, de nem teszik: szinte már nem is erények, mint ahogy nem erény az, hogy evés előtt kezet mosunk. Ezért, bár mindenki másnál okosabb és bölcsőbb volt, a prágai Arié rabbi nem ezeknek a tulajdonságoknak köszönhette a hírnevét, hanem egy ritkább erénynek, és ez az ereje volt.

Olyan erős volt, amilyen csak lehet egy ember, testben és lélekben. Azt mesélik róla, hogy egyszer megvédte a zsidókat egy pogromtól, pedig nem is volt fegyvere, csak a két nagy keze; azt is mesélik, hogy négyszer nősült, mert négyszer özvegyült meg, és hogy sok gyereket nemzett, akiknek egyike Marx Károly, Franz Kafka, Freud Zsigmond

és Albert Einstein őse volt, meg mindazoké, akik Európa öreg szívében vakmerő és új utakon jártak az igazság nyomában. Hetvenéves korában nősült meg negyedszer; hetvenöt éves korában a morvaországi Mikulov, a szent hely rabbija volt, amikor elfogadta a kinevezését a prágai rabbi posztjára; nyolcvanéves volt, amikor saját kezűleg faragta ki és állította fel a sírkövet, amelyet még ma is felkeresnek a zárandokok. A sírkő ívének csúcsán van egy rés: aki bedug rajta egy levelet egy olyan kívánsággal, amelyet maga írt rá, legyen zsidó, keresztény, muzulmán vagy pogány, a kívánság egy éven belül teljesül. Arié rabbi százöt évet élt, teljes testi és szellemi erejének birtokában, és kilencvenéves volt, amikor belefogott egy Gólem építésébe.

A Gólem építése önmagában nem olyan nagy vállalkozás, és sokan megpróbálták már. Mert hiszen egy Gólem alig több a semminél: egy adag anyag, vagyis káosz, ember vagy állat képébe zárva, tehát csak egy bálvány, és mint ilyen, semmire se jó; sőt, olyasvalami, ami eleve gyanús, és jobb messzire elkerülni, mert meg van írva, hogy „nem csinálsz képeket, és nem fogod imádni őket”. Az Aranyborjú is Gólem volt; Ádám is az volt, és mi is az vagyunk.

A Gólemek közti különbség az építésükor kiadott előírások pontosságában és teljességében van. Ha csak azt mondják neki: „Végy kétszáznegyven font agyagot, gyúrd ki egy emberalakot belőle, és vidd a szobrot a kemencéhez, hogy égessék ki”, bálvány lesz belőle, mint a pogányoknál. Ahhoz, hogy embert csináljunk, hosszabb utat kell megtennünk, mert jóval több az előírás: de nem végtelen számú, hiszen minden parányi magunkba be vannak írva, és Arié rabbi tudta ezt, mert számos gyereket látott születni és felnőni maga körül, és megfigyelte a vonásaikat. Arié nem volt istenkáromló, és nem akart egy második Ádámot teremteni. Nem embert akart építeni, hanem egy po'elt vagy mondjuk úgy, hogy egy dolgozót, egy hű, erős és nem nagyon értelmes szolgát: vagyis azt, amit az ő cseh nyelven robotnak hívnak. Mert hát az ember képes (és olykor kénytelen is) rá, hogy fáradozzon és küzdjön, de ezek nem kifejezetten emberi tevékenységek. Ezekre a tevékenységekre jó a robot, pontosan a robot: valami, ami egy kicsit több és kicsit jobb, mint a harangbábuk vagy mint azok, amelyek minden egész órákor körmenetben átvonulnak a prágai Városháza homlokzatán.

Egy szolgát, de olyan erős legyen, mint ő, örökölje az erejét, védelmezze és segítse Izrael népét, amikor az ő napjai véget érnek. Hogy ezt elérje, ahhoz bizony bonyolultabb utasítások kellenek, mint egy olyan bálvány elkészítéséhez, amely mozdulatlanul vigyorg a fülkéjében, de azért nem olyan bonyolultak, mint amelyek ahhoz kellenének, hogy „olyan legyen, mint Isten”, és megteremtse a második Ádámot. Ezeket az előírásokat nem a csillagos ég forgatagában kell keresni, nem is a kristálygömbben, és nem Piton szellemének badar beszédében: ott vannak már a Törvény könyveiben, megírva és elrejtve: csak ki kell válogatni őket, olvasni és kiválasztani. A Törvény tekerceinek egyetlen betűje, egyetlen írásjele se véletlenül került oda: annak, aki tud olvasni belőle, minden más színben tűnik fel, minden múltbeli, jelenlegi és jövőbeli cselekedet, az emberiség és minden egyes ember képlete és sorsa, a sajátunk is, és minden húsé, a vak féregig, amely a sárban araszol előre. Arié számításokat végzett, és úgy találta, hogy a Gólem képlete, azé a Gólemé, amelyet ő akar, nem haladná túl az emberi képességeket. Harminckilenc oldalon megírhatja, annyin, amennyi gyereke van: tetszett neki ez az egybeesés.

Hátravolt még a képcsínálás tilalmának kérdése. Mint ismeretes, „kerítést kell emelni a Törvény köré”, vagyis az előírásokat és a tilalmakat bölcs dolog a legtágabb értelemben magyarázni, mert a túlzott buzgalomból származó tévedés nem válik az ember ártalmára, de ha áthágja a korlátokat, azon már nem lehet segíteni: vezeklés nincs. De azért, talán a keresztényekkel való hosszú együttélés miatt, a prágai gettóban a Törvény

kevésbé szigorú értelmezése uralkodott el. Nem csinálsz képeket Istenről, mert Istennek nincs képe, de miért ne csinálhatnál képeket a körülötted lévő világról? A holló képe miért csábíthatna bálványimádásra inkább, mint maga a holló az ablakodon túl, ahogy ott áll a hóban feketén és szemtelenül. Ezért, ha Wolfnak hívnak, engedtesse meg neked, hogy farkast rajzolj a házad kapujára, és ha Baernek hívnak, medvét. Ha olyan szerencsés vagy, hogy Kohnnak hívnak, tehát az áldást osztók családjához tartozol, miért ne lehetne két áldó kezét faragtatnod a mennyezeti gerendádra és (a lehető legtávolabbi jövőben) a sírkövedre? Ha viszont csak egy amolyan egyszerű Fishbaum vagy, kénytelen leszel beérni egy hallal, amely egy fa ágai közé szorult, esetleg fejfelé; vagy egy almával, amelyről almák helyett heringek lógnak. Ha pedig Arié vagy, azaz oroszlán, akkor egy pajsz jár neked, egy rávéssett, borzas kis oroszlánal, amely kihívóan az ég felé ugrik vicsorítva és kimeresztett karmokkal, pontosan úgy, mint az a számtalan oroszlán, amelyet a körülötted élő pogányok vésetnek a címerükre.

Arié-Oroszlán rabbi tehát teljes lelki nyugalommal fogott a munkába a Széles utcában lévő házának pincéjében: az agyagot éjjel szállította oda két tanítványa a Moldova vizével együtt, meg a szénnel, ami majd a kemencébe kell. A Gólem alakja minden nappal vagy inkább éjszakával egyre inkább kitelt, és 1579-ben (a Keresztény Időszámítás szerint), illetve a Teremtés utáni 5339. évben készült el: na már most, 5339 nem éppen prímszám, de majdnem az, és a 19-es számból ered, mely a nap és az arany száma, ha megszorozzuk 281-gyel, amely a testünket alkotó csontok száma.

Ott állt egy óriás, amelynek deréktól fölfelé emberi alakja volt. Erre is megvan a magyarázat: a derék határvonal, az ember csak deréktól fölfelé lett Isten képére teremtve, deréktól lefelé viszont állat; a bölcs embernek ezért nem szabad megfélemlenie arról, hogy övet kössön a derekára. A Gólem az öve alatt igazi Gólem volt, vagyis egy darab káosz: az ingvértje mögött, amely, mint egy kötény, a földig lógott, csak agyag-, fém- és üvegdarabok ormóttan kuszasága látszott. Karjai vastagok és göcsörtösek voltak, mint a tölgyfa ágai; keze inas és csontos, Arié a saját kezéről mintázta őket. Arca nem igazán emberi volt, hanem inkább oroszlánarc, mert egy védelmezőnek rémületet kell keltenie, és mert Arié rajta akarta hagyni a szignóját a művön.

Ilyen lett hát a Gólem, hanem még csak most jött a java, mivel lelket is kellett adni neki. Arié hosszan töprengett: vért is kellene kapnia, és a vérrrel együtt az állat és az ember összes szenvedélyét? Nem: mivel a szolgálja rendkívül erős, óvatlanság lenne vért adni neki; Arié megbízható szolgát akart, nem egy lázadót. Megtagadta tőle a vért és a vérrrel együtt a Vellét, Éva kíváncsiságát, a vállalkozó kedvet; de más szenvedélyeket átöntött bele, és ez könnyű volt, mert csak magából kellett merítenie. Átadta neki Mózes és a próféták haragját, Ábrahám engedelmisségét, Káin arcátlanságát, Józsué bátorságát és Achab örületéből is egy keveset; de Jákob szent ravaszságát nem, Salamon bölcsességét sem, és Izsaiás éleslátását sem, mert nem akart vetélytársat teremteni magának.

Ezért, a döntő pillanatban, amikor a szolga oroszlánkoponyájába a mozgás három alapelvét kellett volna beégetni, vagyis a Noúst, az Epithymiát és a Thymost, Arié az első kettőnek a betűit megsemmisítette, és csak a harmadiknak a betűit írta rá egy pergamenre; alájuk nagy lángbetűkkel odaírta Isten kimondhatatlan nevének jeleit, összerakta a pergament, és betolta egy ezüsttokba. A Gólemnek tehát nem lett agya, csak ereje és bátorsága és az a képessége, hogy csak akkor keljen életre, amikor a Nevet tartalmazó tok a fogai közé kerül.

Amikor ott tartott, hogy elvégzi az első kísérletet, Arié úgy reszketett, mint még soha. Bedugta a Nevet a helyére, mire a szörnyetegnek kigyulladt a szeme, és rá szegeződött. Arié ezt a kérdést várta tőle: „Ó, Uram, mit kívánsz tőlem?“, de ehelyett egy másik kér-

dés hangzott el, amely nem volt új a számára, és amelyből sütött a düh: „Miért boldognak az istentelenek?” Ekkor megértette, hogy a Gólem az ő fia, és eltöltötte az öröm, de az Úrtól való félelem is; mert, mint írva van, a zsidók örömeiben mindig ott bujkál egy csipetnyi félelem.

Arié nem csalódott a szolgájában. Amikor a szolga a Névtől megfosztva, a zsinagóga pincéjében pihent, egészen erőtlen volt: lélektelen agyagtömb csupán, és se szénát, se abrakot nem kellett adni neki; amikor a Név életre keltette, minden erejét abból merítette, meg a levegőből, amely körülvette: se húsrá, se kenyérre, se borra nem volt szüksége. Gazdájának látványára és szeretetére se, amiből a ló és a kutya táplálkozik: sohasem volt szomorú, se vidám, de tűzben edzett agyabkeblében feszült, nyugodt és örök düh égett, ugyanaz, amely abban a kérdésben villant fel, amely élete első megnyilvánulása volt. Semmi olyat nem tett, amire Arié ne adott volna parancsot, de nem mindent tett meg, amit Arié parancsolt: a rabbi ezt hamar észrevette, és örült is neki, meg aggódott is miatta. Hiába is kérte volna a Gólemet, hogy menjen ki az erdőbe fát vágni, vagy a kúthoz vízért: bár így felelt: „meglesz, Uram”, komótosan megfordult, és döngő lépeteivel elindult, de amint olyan helyre ért, ahol már nem láthatta a gazdája, beosont sötét óljába, kiköpte a Nevet, és sziklamerevségébe fagyott. Ellenben minden olyan parancsot, amelynek végrehajtásához bátorság és tehetség kellett, örömtől felvillanó szemmel fogadott, és a maga sötét leleményességével végre is hajtotta.

Sok éven át derekasan védte a prágai hitközséget az önkényeskedők és az erőszakoskodók ellen. Több hőstettét is emlegetik: azt, amikor eltorlaszolta az utcát egy török rohamosztag előtt, amely be akarta törni a Fehér Kaput, hogy kifossa a gettót; azt, amikor megghiúsította egy tömegmészárlás tervét, mivel elfogta egy olyan gyilkosság valódi elkövetőjét, amelyet a Császár kopói rituális gyilkosságnak akartak feltüntetni; azt, amikor, szintén egyedül, megmentette az elraktározott gabonakészletet a Moldva hirtelen jövő és pusztító árhulláma elől.

Meg van írva: „A hetedik nap Isten pihenője: ezen a napon semmi munkát nem fogsz végezni, te, a te fiad, a te szolgád, a te ökröd és az idegen se, aki a kapuidon belül lészen.” Arié rabbi eltöprengett: a Gólem nem annyira szolga, mint inkább gép, amit a Név szel-leme mozgat; ekképpen a szelmalmokhoz hasonlít, amelyekkel szombaton is lehet örölni, meg a vitorlás hajókra, amelyek szelhetik a vizeket. De aztán eszébe jutott, hogy kerítést kell állítani a Törvény köré, és úgy döntött, hogy minden péntek este, mihelyt bealkonyul, kiveszi a szájából a Nevet: így is tett sok éven át.

Egy napon az történt (éppen péntek volt), hogy a rabbi felvezette a Gólemet a saját lakásába, amely a Széles Utca egyik elfeketedett és az idő pusztításától málladozó homlokzatú házának második emeletén volt. Rámutatott egy halom felaprításra váró tűzifára, felemelte a Gólem egyik karját, és kezébe adta a fejszét: a Gólem, mozdulatlan kezében a felemelt baltával, lassan feléje fordította kifejezéstelen vadállatpofáját, és nem mozdult. – Rajta, vágjad! – parancsolta Arié, és a szíve mélyén csiklandozta a nevetés, de ez nem látszott az arcán. A monstrum lustasága és engedetlensége hízelgő volt számára, mivel ezek emberi szenvedélyek, és velünk születtek; nem ő sugallta neki, az agyagkolosszus magától érezte meg, hogy léteznek: emberibb volt, mint amilyennek ő akarta. – Rajta, dolgozz – szólt rá újra Arié.

A Gólem két nehéz lépést tett a farakás felé, kinyújtott kézzel maga előtt tartva a fejszét, aztán megállt; elejtette a fejszét, és az éles csengéssel a gránitlapokra esett. A bal kezével megragadta az első fadarabot, függőlegesen a tuskóra állította, és mint valami bárdot,

rájette a jobb kezét: a fa két vékony hasámban repült szét. Így tett a másodikkal, a harmadikkal és a többivel is: két lépés a tuskótól a halom fáig, fél fordulat, két lépés a halom fától a tuskóig, a csupasz agyagkéz, amely lesújt, fél fordulat. Arié elbűvölte és meghökentet figyelve szolgálójának dühödt és gépies munkáját. Miért dobta le a fejszét? Hosszan gondolkodott; elméje edzett volt a Törvény és a szent történetek értelmezésében, amelynek során vakmerő miértek és magvas, agyafúrt feleletek hangzottak el, mégis legalább félórába telt, amíg rájött a dolog nyitjára. Erősen törte a fejét: a Gólem az ő műve, az ő gyermeke, és fájdalmas dolog olyan véleményeket és szándékokat felfedezni a gyermekeinkben, amelyek mások, mint a mieink, távol állnak tőlünk, és érthetetlenek.

Hát erről van szó: a Gólem olyan szolga, aki nem akar szolga lenni. A fejsze szolgál eszköz neki, a szolgaság jelképe, mint a lónak a zablá és az ökörnek az iga; nem úgy a keze, amely hozzátartozik az emberhez, amelynek tenyerére rá van nyomtatva az ember sorsa. Tetszett neki ez a felelet, hosszan eltöprengett rajta, összevetette a szent szövegekkel, és meg volt elégedve: elmés volt és szellemes, kézenfekvő és szentségesen vidám. Olyan sokáig gondolkozott rajta, hogy nem vette észre: valami készül, sőt már meg is történt odakint, az ablakon túl, a Széles utca levegőjében, Prága borús egén: lement a nap, elkezdődött a szombat.

Amikor észrevette, késő volt. Arié próbálta megállítani a szolgáját, hogy kivegye a szájából a Nevet, de hiába: a szolga kikerülte, hosszú, kemény karjával félretolta, hátat fordított neki. A rabbi, aki soha azelőtt nem érintette meg, most tapasztalta emberfeletti súlyát és sziklakeményességét: a Gólem, akár egy inga, ide-oda mozgott a kis szobában, hasogatta a fát, egyiket a másikkal, de úgy, hogy a szilánkok a mennyezeti gerendákig repültek. Arié abban bízott, és fohászkozott is érte, hogy a Gólem haragja múljon el, mire elfogy a tűzifahalom; de amikor elfogyott, az óriás, minden eresztékében csikorogva, lehajolt, felvette a fejszét, és azzal tört-zúzott tovább hajnalig, mindent, amit maga körül talált: bútorokat, függönyöket, ablakokat, válaszfalakat, de még a páncélsekrényt is az ezüstökkel és a könyvszekrényt a szent könyvekkel.

Arié kimenekült a lépcsőházba; itt aztán volt rá módja és ideje is, hogy kikövetkeztesse a szörnyű igazságot: nincs annál őrtjítőbb, mint ha két ellentétes parancsnak kell engedelmeskedni. A Gólem kőagyába bele volt írva: „Hűségesen fogod szolgálni uradat: szófogadó leszel, mint egy holttetem”: de Mózes teljes Törvénye is bele volt írva, annak az üzenetnek a betűin keresztül, amelyből az óriás született, mert a Törvény minden betűjében az egész Törvény benne foglaltatik. Tehát ez is bele volt írva: „Szombaton pihenni fogsz: semmiféle munkát nem fogsz végezni.” Arié megértette a szolgája örületét, és dicsőítette Istent, amiért képes volt megérteni, mert aki megértett valamit, az már több mint a fél utat megtette: a lakása romokban hevert, de dicsőítette Istent, mert belátta, hogy az egészről csak ő tehet, Isten nem és a Gólem sem.

Amikor a szombat hajnal benézett a szobába a kitört ablakokon át, és a rabbi lakásában nem volt már semmi összetörnivaló, a Gólem kimerülten megállt. Arié félve odament hozzá, óvatosan kinyújtotta a kezét, és kivette a szájából a Nevet tartalmazó ezüsttokot.

A szörnyetegnek kialudt a szeme, és többé nem gyúlt ki. Amikor leszállt az este, és a szomorú szombat véget ért, Arié hasztalanul próbálta életre kelteni, hogy korábbi fegyelmezett erejével segítsen rendet teremteni szédült lakásában. A Gólem meg sem mozdult, csak állt erőtlenül: most már egészen olyan volt, mint egy tiltott, gyűlöletes bálvány, egy vöröses agyagból gyúrt gusztustalan állatember, itt-ott kicsorbulva a saját őrzőgő tombolásától. Arié megérintette az ujjával, mire az óriás feldőlt, és darabokra tört a padlón. A rabbi összeszedte a darabjait, és felvitte őket a prágai Széles utca már akkor is omlatag házának padlására: azt mondják, még most is ott hevernek, azon a padláson.